

Hamit Erdem

Emek Tarihi
Yazıları

İÇİNDEKİLER

EMEK TARİHİ YAZILARI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ.....	13
600. YILINDA SİMAVNALI ŞEYH BEDREDDİN.....	17
OSMANLI BASININDA	
KARL MARX, PARİS KOMÜNÜ ve SOSYALİZM.....	27
OSMANLI'DA GAYRİMÜSLİM SOSYALİZMİ: YAHUDİLER, ERMENİLER, RUMLAR.....	35
ERMENİLERİN SON YOLCULUĞU ve KRİKOR ZOHRAB.....	51
OSMANLI / TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI ve (İŞTİRAKÇİ) HÜSEYİN HİLMİ.....	69
TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI VE MUSTAFA SUPHİ.....	87
KURTULUŞ GRUBU'NDAN TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE.....	113
TÜRKİYE HALK İŞTİRAKİYUN FIRKASI ve KÂTİB-İ UMUMİSİ NAZİM RESMOR.....	135
KADINLARA DAİR ve ÜÇ PORTRE.....	151
1 MAYIS – GELENEKTEN GELECEĞE.....	169
ÇERKES ETHEM ve “SEYYARE YENİ DÜNYA”.....	183
-RESMİ- TÜRKİYE KOMÜNİST FIRKASI.....	193
KOMÜNİST MANİFESTO'NUN TÜRKÇEDEKİ SERÜVENİ....	207
KÜRTLERİN UZUN İSYANI.....	217
TROÇKİ'NİN TÜRKİYE GÜNLERİ.....	235
VARLIK VERGİSİ ya da SERMAYENİN TÜRKLERE AKTARIMI.....	249
TAN MATBAASI ve ZİNCİRLİ HÜRRİYET OLAYI.....	257
YIL 1946, NEDEN İKİ SOSYALİST PARTİ?.....	271
SABAHATTİN ÂLİ'NİN SIR ÖLÜMÜ.....	285
HEMŞERİ, KORE NİRE?.....	295
1951 KOMÜNİST TEVKİFATI.....	305
6-7 EYLÜL OLAYLARI, İSTANBUL-İZMİR.....	315
ŞAİR, HÜMANİST, KOMÜNİST: NAZİM HİKMET.....	327
İSİM DİZİNİ.....	347

...İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, fakat keyifleri istediği gibi yapmazlar; kendi seçtikleri koşullar altında değil, verili ve geçmişten aktarılan koşullar altında yaparlar. Bütün geçmiş kuşakların geleneği, bir kâbus gibi yaşayan kuşağın beynine çöker...

Karl Marx, *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*

Emek Tarihi Yazıları Üzerine Birkaç Söz...

Anılarını yazmayı ve bulduğu belgeleri biriktirmeyi seven bir adam, Kurtuluş Savaşı yıllarının Adalet Bakanı Ahmet Rifat Çalika, yaşamı boyunca yazdığı hatıralarını ve topladığı belgelerini üç kere imha etmiştir.

İlkinde çocukluk anılarını, memur olan babasının “mürur teskeresi” (geçiş belgesi) alabilmesi için –görülmesi belki sakıncalı olur diye– 1903'te yakmıştır.

İkincisi 1914'te Kayseri Belediye Başkanırken, Kayserili Ermenilerin tehcirinde oynadığı rol nedeniyle. Onu yargılamak üzere İstanbul'dan yola çıkan mahkeme-ye belge bırakmamak için –İstanbul'daki hatırlı itihatçı arkadaşlarının uyarısıyla– bütün evrakı imha etmiştir.

Üçüncü olarak ise 1934 yılında Kayseri-Bünyan İplik Fabrikası'nın başarıları herkes tarafından övülen genel müdürüyken, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle azledildikten sonra, muhtemel yargılanma korkusuyla yazdığı anılarını yok etmiştir.

Türkiye'nin yakın tarihinde anılarını korkudan yakan kişi adalet bakanı olunca, bütün “kıssadan hisse” hikâyeleri anlamını yitirmektedir.

Konu *Sol ve Emek Tarihi* üzerine olunca da, sorun; biçare Adalet Bakanı'nın yaşadıklarını fersah fersah katlamakta ve daha vahim hale gelmektedir.

Bugünün gençleri ya da genç kuşaklar ne kadarına tanık oldular kestirmek zor, ancak Türkiye'de sosyalizmin ve sol mücadelenin tarihi aynı zamanda düşünsel ve örgütsel yasakların da tarihidir.

Emek Tarihi Yazıları kitabı, bu yasak altındaki sosyalist ve komünist hareketin tarihinin dönüm noktalarına bir projektör tutmayı amaçlamaktadır.

* * *

Türkiye'de modern anlamda *Sol ve Emek Tarihi* Osmanlı'nın son dönemlerine kadar uzanır.

O dönemden bu yana Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere burjuva iktidarlar, bu mücadele tarihinin izlerinin ortadan kaldırılmasına, bu mümkün olmazsa o tarihi eğip bükerek içinin boşaltılmasına büyük önem vermiştir.

Bu bir yüzyılı biraz daha aşkın süre boyunca *Sol ve Emek Tarihi* mücadele ve örgütlenmelerinin yolu; kimi zaman ölümler, yasaklar, sürgünler kimi zaman da onyillar boyunca süren gizliliğe mahkûmiyetle kesilmiştir. Bu uzun sayılabilecek döneme ait belge ve bilgilere, bugün bile tam olarak ulaşıldığını söylemek zordur.

Yukarıda adı geçen adalet bakanının başına gelenlere bakıldığında gerisi malumdur. Bu sistematik ve yoğun baskı komünist ve devrimci hareketin ileriye dönük aktarım zincirini defalarca koparmıştır. Bu doğrudan ve dolaylı baskı ortamı giderek *Sol ve Emek Tarihi*'nin en büyük sorunlarından biri olmuş, –yaşadığı izolasyon ve içe kapanma kendi mekanizmalarına da yansınca– giderek önemli zaaflarından biri haline gelmiştir.

Sol ve Emek Tarihi'nin; insanlığı bugünkü durumuna taşıyan büyük kazanımların yanında; yitirilmiş direnişlerin, mücadelelerin, mağlubiyetlerin ve daha adil bir dünya hülyası uğruna katedilmiş yolların izleri sistemli bir şekilde silindikçe; emek tarihi mücadelesine atılan her yeni kuşak, o izlerin işaretlediği bütün toplumsal kuram ve deneyimler hiç yaşanmamış gibi pek çok şeyi yeniden –ve yeniden– keşfetmek mecburiyetiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu durum, burjuva sınıfının başından beri daima ve her vesile ile yaptığı bir yanılsamayı kabul ettirmek için başvurduğu ideolojik yöntemlerden biri olmuştur. O da, toplumsal değişimin motorunun yönetenler; kendileri, yani yukarıdakiler olduğu iddiasıdır.

Buradan yola çıkarak tarihi de büyük zafer alayları, muhteşem kahramanlıklar söylemi eşliğinde hep kendileri yazmış ve yazdırmıştır. Emekçi sınıflar ise burjuva tarihinde sözü bile edilmeyen, yok sayılan alttakilerdir.

Ancak bugün dünyanın neresine bakarsak bakalım bir karabasanla karşı karşıyayız. Burjuvazinin yarattığı dünyada; kapitalist üretim biçiminin doğurduğu sömürünün bin bir türlü, ırkçılığın, savaş vahşetinin, adaletsizliğin, doğanın tükenişinin, yokoluşunun ve toplumsal çürümenin boyutu bu yanılsamayı bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

Ve eğer emekçilerin kurtuluşu kendi eserleri olacaksa, *Sol ve Emek Tarihi*'ne aşağıdakilerin penceresinden bakan, onların gözüyle yazılmış bir tarih yazımına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu tartışmalar Türkiye'de de yüz küsur yıl önce yapılmaya başlamıştır.

Sosyalizm, komünizm –ya da *iştirakiyyun*– kavramı Osmanlı topraklarına düştüğü dönemde, o zamanın iktidar sahipleri *bu düşüncelerin asla ve kat'a bizi kapsamadığı* üzerine tumturaklı cümleler kurarken, bugün de burjuva ideologları *bu düşüncelerin artık eskidiği* üzerine ciltler dolusu kitaplar yazmaktadırlar.

Ancak *eşit ve adil bir dünya yaratma hülyası* insanlığın geleceğine yön vermeyi sürdürecektir; sadece bu çıplak nedenden ötürü –dünyada böyle olduğu gibi, bizde de– Osmanlı amele sınıfından Türkiye emekçilerine bu mücadele sürmeye devam edecektir.

Emek Tarihi Yazıları bu konudaki çabaları destekleyen bir küçük pencere konumundadır.

* * *

Bu notların izinde *Emek Tarihi Yazıları* neden yazıldı sorusunu daha da somutlaştırmak gerekirse:

Bu tarihin önemli kilometre taşlarını, dönemeçlerini, olaylarını ve insanlarını, onların kendi dönemleri ve koşulları içinde hatırlamak ve hatırlatmak önemli olacaktır.

Bu tarihsel döneme ait bilgileri; şimdiye kadar üzerinde yapılmış araştırma, anı, belge, arşiv, süreli yayınlar, söyleşi ve diğer dökümanlarla yeniden gözden geçirmek, yakın dönemde ortaya çıkan yeni bilgilerle güncellemek, bildiklerimize yeniden bakmak ve boşlukta kalanları ayıklamak aynı derecede önem taşımaktadır.

Kitapta yer alan *Emek Tarihi Yazıları* 'nın her makalesinin üzerine ayrıntılı incelemeler bulunmaktadır. Burada her bir makale başlığı altında bilgi verilirke; –o makaleyle ilgili– önemli detayları atlamadan, o başlığın emek tarihi süreci içindeki yeri işaretleterek ve bütüncül bir şekilde aktarım sağlanması hedeflenmiştir.

Her makalenin sonunda yer alan “*Seçilmiş kaynakça ve okuma önerileri*” daha fazla bilgi edinmek isteyenler için yararlı olacaktır.

Bütün bunların toplamı olmak üzere; –yazılan ve anlatılanları– Emek Tarihi'nin ilk yıllarından itibaren sosyalist ve komünist hareketin yaşadığı deneyimleri yalnızca bir nostalji ve anma etkinliğinin ötesinde; teori ve eylem alanlarındaki kazanım, hata ve eksikleriyle anlamaya çalışarak bundan sonraki mücadele pratiklerinde bu zengin tarihten yararlanılmasını sağlamak biçiminde özetleyebiliriz.

Emek Tarihi Yazıları 1900'lü yılların başından 1960 yıllarına kadar gelen bir dönem kapsamaktadır. 1960 ve sonrası başka bir çalışmanın konusu olacak kadar hem yoğun, hem de uzun bir süredir.

Söz konusu makaleler bir tarihsel sistematik içinde yer almaktadır.

1900'lü yılların ilk çeyreğinde yoğunlaşan toplumsal ve sınıfsal mücadelenin içiçeliğiyle başlayan makalelerin iki istisnası bulunmaktadır.

İlki Şeyh Bedreddin Hareketi'dir. Bedreddin isyanı üzerinden altıyüz küsur yıl geçmesine rağmen hem siyasi hem edebi olarak Emek Tarihi üzerinde etkisini hâlâ sürdürmesi nedeniyle makaleler onunla başlamaktadır.

İkincisi kısmen bir istisnadır. Kadınlar...

Kadın hareketinin 1900'lerden itibaren genel görünümü, unutulmaz üç kadın üzerine notlar ve bir kadın örgütünün öyküsü sistematik dizilişe kısmen aykırı durmakla beraber süreçte yer almaktadır. Bunun dışındakiler bu sürecin önemli dönüşüm noktalarını işaret etmekte ve şu başlıklardan oluşmaktadır:

- *600. Yılında Simavnalı Şeyh Bedreddin*
- *Karl Marx, Paris Komünü ve Sosyalizm Osmanlı Basınında*
- *Osmanlı'da Gayrimüslim Sosyalizmi; Yahudiler-Ermeniler-Rumlar*
- *Ermenilerin Son Yolculuğu ve Krikor Zohrab*
- *Osmanlı / Türkiye Sosyalist Furkası ve Hüseyin Hilmi*

- *Türkiye Komünist Fırkası ve Mustafa Suphi*
- *Kurtuluş Grubu'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne*
- *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ve Katib-i Umumisi Nazım Resmor*
- *Kadınlara Dair ve Üç Portre...*
- *1 Mayıs –Gelenekten Geleceğe...*
- *Çerkes Ethem, Kuva-yı Seyyare, Seyyare Yeni Dünya Gazetesi*
- *İlk Kapatılan Parti: –Resmi– Türkiye Komünist Fırkası*
- *Komünist Manifesto'nun Türkçedeki Serüveni*
- *Kürtlerin Uzun İsyanı*
- *Troçki'nin Türkiye Günleri*
- *Varlık Vergisi ya da Sermayenin Türklere Aktarımı*
- *Tan Matbaası ve Zincirli Hürriyet Olayı*
- *Yıl 1946, Neden İki Sosyalist Parti?*
- *Sabahattin Âli'nin Sır Ölümü*
- *Hemşeri, Kore Nire?*
- *1951 Komünist Tevkifatı*
- *6-7 Eylül Olayları, İstanbul – İzmir*
- *Şair, Hümanist, Komünist: Nazım Hikmet*

Kısaca *Emek Tarihi Yazıları*, toplumsal hafızaya –besleyerek– katkıda bulunmak; Türkiye'nin son yüz yılı aşkın sınıf mücadelesinin dinamiklerini (1900-1960 aralığı kapsamında) hatırlatmak, doğrultmak, arındırmak amacıyla yazılmıştır.

Hamit Erdem
2019, Güz
Güzelbahçe-İzmir